

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра історії та філософії**

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Статус дисципліни: обов'язкова
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань: 08 «Право»
Спеціальність: 081 «Право»
Освітньо-професійна програма: Право
Форма здобуття вищої освіти: денна та заочна
Мова навчання: українська
Форма підсумкового контролю: екзамен

Київ – 2024

УДК 101

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Михайло КОСТИЦЬКИЙ, професор кафедри історії та філософії, доктор юридичних наук, професор;

Ігор КОНДРАТЬЄВ, доцент кафедри історії та філософії, кандидат філософських наук;

Ганна ПЕТРОВА, доцент кафедри історії та філософії, кандидат філософських наук;

Тетяна КУМЕДА, доцент кафедри історії та філософії, кандидат мистецтвознавства, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Тетяна ВАСИЛЕВСЬКА, професор кафедри публічного управління Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор наук з державного управління, професор;

Олександр НОСЕНКО, доцент кафедри теорії, історії і філософії права Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук

Обговорено та схвалено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ

від 24 вересня 2024 року, протокол № 21/2-5

Гарант освітньої програми: Альона ЛУКАШЕНКО, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предмет навчальної дисципліни – світоглядно-методологічний зміст сутності права, особливості його розуміння як універсальної цінності в житті окремої особи і суспільства в цілому, співвідношення філософсько-правового осмислення права з іншими підходами до його осягнення.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни “Філософія права” є засвоєння світоглядно-методологічного змісту права і правовідносин, поглиблення та конкретизація знань з філософії права та юридичних наук у галузі правничої діяльності.

Основні завдання навчальної дисципліни “Філософія права”: формування системних та глибоких знань про об’єкт, предмет і методи філософії права, її понятійно-категоріальний апарат, основні вітчизняні та зарубіжні філософсько-правові школи, типи праворозуміння; сутність та зміст права як міри свободи особи в її взаємовідносинах із державою, владою, законом; підвищення рівня правової та політичної культури; уміння визначити ціннісно-нормативні принципи аналізу різних типів праворозуміння; формувати особисту політичну і громадянську позиції; розуміння змісту універсального загальноєвропейського та українського конституційного принципу верховенства права, вміння застосовувати його в узгодженості з принципами справедливості та законності.

Конкретні завдання навчальної дисципліни: засвоєння філософсько-методологічних підвалин сучасної юриспруденції для їх ефективного застосування у професійній практичній діяльності; підвищення рівня світоглядної та методологічної культури; розвиток вмінь застосування філософських методів до професійної та дослідницької діяльності; формування творчих підходів у пізнанні філософсько-методологічних аспектів феномену права та виявлення світоглядно-методологічних джерел сучасних парадигм юриспруденції; закріплення знань щодо методологічних засад розуміння і цільового використання філософських термінологічних систем.

Пререквізити: логіка та критичне мислення, основи політології, юридична деонтологія, історія держави і права, теорія держави та права.

Постреквізити: конституційне право, професійна етика правника, міжнародне публічне право, міжнародний захист прав людини, адміністративне право, кримінальне право, цивільне право.

Перелік компетентностей відповідно до освітньої програми

Програмні компетентності (інтегральні, загальні та фахові) відповідно до освітньо-професійної програми «Право» підготовки здобувачів вищої освіти:

Інтегральна компетентність:

здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності демократичного суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні, фахові компетентності (СК):

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Здатність розуміти ретроспективи формування правових та державних інститутів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

Програмні результати навчання:

РН12. Донести до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі повинні:

знати: сутність філософії права як вищого рівня правової свідомості, її специфіку і місце в системі правової науки, генезис філософії права, її об'єкт, предмет, систему методів, основні теоретичні конструкції; основні положення філософсько-правових систем щодо правничої діяльності, розуміння її найзагальніших підстав у відповідних напрямках підготовки для вирішення професійних завдань у галузі права в умовах сучасного інформаційного суспільства;

вміти: аналізувати проблеми сучасного правового життя України та світу, виявляти основні тенденції розвитку правової системи України, інших держав та міжнародних відносин, об'єднувати методологічні можливості філософського та правового підходів щодо актуальних проблем розвитку правової реальності; аналізувати основні філософсько-правові та юридичні

категоріальні концепти не тільки в історичному контексті, але й в аспекті розбудови України як держави, враховуючи реформу правової системи;

володіти навичками: творчо застосовувати нормативно-правові акти, керуючись міжнародними стандартами прав людини, що знайшли обґрунтування у філософсько-правових концепціях, видатних мислителів; проникаючи у сутність соціально-правових явищ, виявляти та попереджувати правопорушення та конфліктні ситуації суспільного життя.

Структура навчальної дисципліни

1. Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника.
2. Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права.
3. Онтологічний зміст сутності і структури права.
4. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір.
5. Справедливість і законність та їх місце в системі правових цінностей.
6. Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права.
7. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації.

Тема 1. Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника.

Передумови виникнення філософії. Основні концепції походження філософії. Сутність філософських проблем, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Значення поняття “філософія”, становлення уявлення про його зміст. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип філософування.

Філософія та світогляд. Світогляд як форма духовно-практичного освоєння світу. Структура світогляду. Світогляд і світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Світогляд як форма самоусвідомлення людини. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, науковий, філософський світогляд. Зародження філософської думки. Загальне і особливе в історичних типах світогляду.

Специфіка філософського усвідомлення світу. Філософія як теоретичний світогляд, котрий обґрунтовує свої положення. Філософія як форма суспільної свідомості. Об'єкт філософії. Предмет філософії та його історична генеза. Філософія як дослідження світоглядно-методологічних проблем засобами раціонального мислення. Специфіка філософського підходу до розв'язання світоглядних питань – встановлення їх теоретичних підвалин. Головні напрями у філософській думці.

Історичний характер становлення і формування філософії права як міждисциплінарної галузі наукового знання. Предмет філософії права: онтологічний, антропологічний, епістемологічний, метафізичний, історико-логічний аспекти. Основні проблеми філософії права. Коло проблем, що складають зміст філософсько-правової рефлексії: сутність права, метафізика і діалектика права, взаємовідношення держави, особистості та права, механізм забезпечення прав людини та предмет філософії права в історичному розвитку.

Специфіка філософсько-правового осмислення соціально-культурних феноменів. Право як засіб гармонізації суспільних відносин, його вольовий та імперативний характер. Одвічна сутність права – забезпечення і захист людської свободи, справедливості, рівності, визначення їхніх можливостей і гарантій. Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Мета права та його доцільність як світоглядні проблеми. Філософський та юридичний аспекти права, їх спільність, відмінність і особливості.

Система зв'язків філософії права з іншими філософськими та юридичними дисциплінами. Світоглядна, ціннісна, методологічна, критична, прогностична та інші функції філософії права. Місце філософії права в системі соціогуманітарного знання та юридичної освіти. Співвідношення предметів філософії права, загальної теорії права та соціології права. Фундаменталізація юридичної освіти як важливе завдання курсу філософії права. Значення філософії права для правотворчої, правозастосовчої, правоохоронної та правоосвітньої діяльності.

Соціальна і особистісна значущість філософії права. Місце та роль філософії права в сучасному науковому просторі. Характерні риси і принципи філософської культури правника. Роль філософсько-правового знання у методологічній та світоглядній підготовці фахівців-професіоналів.

Тема 2. Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права.

Проблема методу в філософії. Методи, їх різновиди та класифікація. Методологія як теорія методу. Евристичні можливості і межі філософських методів. Діалектика як теорія розвитку. Розвиток як загальна, універсальна властивість буття. Зміст та відношення понять: розвиток, рух, зміни, саморозвиток. Метафізика і діалектика як світогляд, метод і життєва позиція. Основні форми діалектики. Наївно-стихійна діалектика. Ідеалістична діалектика. Матеріалістична діалектика. Діалектика та метафізика. Основні принципи діалектики. Принцип об'єктивності й суб'єктивності. Принцип загального зв'язку. Принцип розвитку та проблема створення цілісної концепції розвитку. Принцип сходження від абстрактного до конкретного й навпаки. Принцип детермінізму, цілісності, структурності, системності. Поняття діалектики та її альтернатив: еkleктики, догматизму, софістики, релятивізму. Метафізика. Синергетика. Феноменологія. Натурфілософія і діалектика природи. Взаємодоповнюваність філософсько-методологічних доктрин. Проблема їх синтезу.

Діалектика як система принципів, законів і категорій. Зміст основних законів і категорій діалектики. Проблема законів діалектики. Поняття закону. Класифікація законів. Закон як вираження внутрішніх, суттєвих зв'язків матеріальних і духовних процесів. Основні закони діалектики, їх змістовний аналіз. Філософські суперечки навколо законів діалектики та її принципів. Специфіка прояву законів діалектики в професійній діяльності правника. Вимоги до діалектичної логіки, їх методологічне значення для розгляду обставин справи в кримінальному процесі. Основні функції діалектики: онтологічна, гносеологічна, логічна, методологічна, світоглядна, праксеологічна (соціально-перетворююча). Сучасні концепції діалектики.

“Негативна” діалектика (Т. Адорно, Г. Маркузе). Нелінійність, альтернативність розвитку.

Розвиток як результат предметно-практичної, цілеспрямованої діяльності людей. Значення законів, категорій та принципів діалектики у пізнанні й практичній діяльності психолога.

Філософія права як самостійна наука. Структура філософсько-правового знання. Історія становлення філософсько-правової методології та сучасний стан досліджень в галузі філософії права в Україні та світі. Методологія правового пізнання та осмислення права. Ієрархія методів та підходів до вивчення права: філософсько-світоглядний підхід, загальнонаукові та спеціальні методи. Можливості застосування методів інших наук в юриспруденції. Методологія філософії права та її рівні. Метафізика, діалектика, структуралізм, екзистенціалізм, феноменологія, герменевтика, психоаналіз, натурфілософія та інші методологічні засади філософсько-правового дискурсу.

Співвідношення натурфілософського, синергетичного, метафізичного та діалектичного методів у пізнанні права. Закони і категорії діалектики в праві. Сутність і явище в праві. Правова необхідність і випадковність. Можливість і дійсність, частина і ціле, кількість, якість і міра в праві. Зміст і форма права. Буття права в часовому та просторовому вимірі. Суперечність і гармонія, заперечення в розвитку права. Зв'язок і розвиток – основні принципи діалектики права. Загальний зв'язок та взаємодія у праві. Генеза права. Системність у правових відносинах і в правовій діяльності. Проблеми сучасного національного праворозуміння та конституційного будівництва.

Феноменологія як методологія філософських досліджень права. Екзистенційний підхід до визначення сутності права. Правова герменевтика як застосування у сфері права екзистенціально-феноменологічної герменевтики. Герменевтичне дослідження природного права. Спосіб знаходження відмінності між правом і законом в герменевтичній концепції. Співвідношення розуміння і пояснення. Комунікативний метод дослідження права. Інформаційний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-праксеологічний аспекти комунікації. Психоаналіз у праві. Теологічна інтерпретація природного права. Християнська антропологія – методологія теологічного природного права. Проблема колізії юридичної та релігійної норми. Натурфілософський підхід до права. “Людське” право як конкретизація всезагальних (космічних) законів.

Обмеженість нормативістської монометодології радянського правознавства. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання. Принцип взаємодоповнюваності методів. Сучасний теоретико-правовий дискурс і інтегративна юриспруденція. Способи обґрунтування права.

Методологічні джерела сучасного європейського права: давньогрецька філософія права, римське позитивне право і християнська етика. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових дискурсів. Класичні, неklasичні та постнеklasичні методи правопізнання. Відмінність витоків права та підходів до його тлумачення в юридично-позитивістській та природно-правовій доктрині. Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.

Історичні умови, теоретичні джерела та етапи формування і розвитку філософії позитивізму. Гносеологічний зв'язок форми філософського позитивізму з історичним розвитком юридичного позитивізму. Становлення юридичного позитивізму, його соціально-економічні та ідеологічні джерела, діалог з теоретиками природного права та історичної школи права. Визначальні теоретичні принципи юридичного позитивізму. Право як утворення держави, сукупність державно-владних примусових норм. Типи юридичного позитивізму (легізм, нормативізм, етатизм). Зміст і специфіка соціологічного позитивізму. Необхідність та взаємодія юснатуралістичної, натурфілософської, герменевтичної та позитивістської методології в юриспруденції.

Тема 3. Онтологічний зміст сутності і структури права.

Буття світу та людини як проблема онтології. Виникнення і внутрішня логіка проблеми буття. Духовно-практичний та світоглядний характер проблеми буття. Специфіка філософського розуміння буття, зміст категорії буття в різних історико-філософських системах.

Основні форми буття. Діалектика буття речей, процесів і станів природи. Поняття природи. Жива і нежива природа, їх якісна відмінність та взаємозв'язок. Основні рівні організації неживої, живої та соціально організованої матерії. Буття духовного (ідеального) і його форми (індивідуалізоване і позаіндивідуалізоване духовне). Буття свідомого і несвідомого. Буття соціального як єдності індивідуального і суспільного буття.

Проблема субстанції. Буття та субсистенція, субстрат. Дуалізм і монізм. Історико-філософська генеза уявлень про матерію.

Суспільна свідомість як відображення суспільного буття. Відносна самостійність суспільної свідомості. Онтологія і структура суспільної свідомості. Види, типи, рівні, форми суспільної свідомості. Суспільна та індивідуальна свідомість. Буденно-практична й науково-теоретична свідомість. Форми свідомості: філософська, політична й економічна, право та правосвідомість, моральна, естетична, релігійна, наукова свідомість.

Особливості і завдання філософської онтології. Специфіка правової онтології в порівнянні з філософською онтологією. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.

Правова реальність як форма здійснення ідеї права. Ідея права, норма права та правове життя як рівні правової реальності. Свобода, справедливість, рівність як основні характеристики змісту ідеї права. Правова дійсність як єдність сутності та функціонування права.

Форми буття права. Право як: закон, припис, норма. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології. Позитивне і природне право. Протиправний закон і неправове законодавство як ігнорування ідеалу свободи, рівності, справедливості.

Система суспільних відносин як предмет права та законодавства. Фактори впливу та генеза права в культурно-історичному процесі. Свобода особистості важлива умова існування права. Мораль, моральність – одна з передумов виникнення права. Мораль як джерело права.

Правова, моральна, економічна субстанційність держави і права. Взаємозв'язок права як міри свободи окремих індивідів, родини, громади,

громадянського суспільства та як міри свободи державно-організованого народу. Можливість і дійсність реалізації права в межах держави. Ідея народного суверенітету. Громадянське суспільство як форма реалізації ідеї народного суверенітету. Взаємозв'язок і конкуренція народного і державного суверенітетів.

Компромiс як необхідний елемент законотворчості. Законодавство як результат компромісу між різними соціальними силами суспільства. Національний, стратний, кастовий, класовий елемент у законодавстві. Майбутнє цивілізації та права.

Духовні, культурологічні, економічні та соціальні передумови виникнення і становлення права. Право як соціокультурний феномен. Світоглядна, аксіологічна, регулятивна та цивілізаційна функції права. Місце та роль права в становленні цивілізації. Розмаїття цивілізацій та відповідних правових систем. Релігійно-правові системи в культурно-історичному процесі.

Право, правовідносини, правосвідомість на різних етапах історичного процесу. Особливості взаємодії і відносна самостійність правосвідомості та суспільного буття. Буття соціуму і буття права.

Часове та просторове буття права. Єдність у праві минулого, сучасного, майбутнього.

Тема 4. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір.

Співвідношення теорії пізнання, гносеології і епістемології. Якщо гносеологія розгортає свої уявлення навколо опозиції суб'єкт-об'єкт, то для епістемології базовою є опозиція об'єкт-наукове знання. Епістемологія - філософсько-методологічна дисципліна, у якій досліджується знання, його будова, структура, функціонування і розвиток. Основні епістемологічні проблеми: як улаштоване знання; які механізми його об'єктивації і реалізації в науково-теоретичній і практичній діяльності та ін. Взаємозв'язок онтології і гносеології. Роль пізнання в контексті людського існування. Еволюція епістемології: від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Предмет гносеології і епістемології та їх методи.

Поняття пізнання. Рушійні сили пізнання. Проблема визначення меж процесу пізнання. Структура пізнавального процесу. Пізнання як відображення, відношення, комунікація і діяльність. Структурні складові пізнавальної діяльності (об'єкт, суб'єкт, мета, засоби, результати). Суб'єкт і об'єкт пізнання, їх неподільність. Засоби пізнання. Види пізнавальної діяльності: чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне. Зростання і поглиблення знань як результат пізнавальної діяльності. Перехід від незнання до знання і від нього - до практики як основний зміст пізнавальної діяльності людини.

Проблема пізнання в історії філософії. Класична і некласична теорії пізнання. Скептицизм і агностицизм. Проблема предмету пізнання: реалізм і пізнавальний ідеалізм. Наївний реалізм. Критичний реалізм. Суб'єктивний ідеалізм. Декарт, Берклі, Юм. Загроза соліпсизму. Феноменалізм. Об'єктивний ідеалізм. Марбурська школа: Г.Коген, П.Наторп, Е.Кассіпер.

Проблема походження або джерела пізнання: раціоналізм і сенсуалізм. Метафізичний раціоналізм Платона і Демокріта. Математичний раціоналізм Декарта, Гоббса, Спінози. Сенсуалізм Локка, Юма. Спроби подолання крайнощів раціоналізму і сенсуалізму: Ляйбніц. Позиція І.Канта. Роль інтуїції в пізнанні. Інтелект і інтуїція: А.Бергсон.

Проблема істини у філософії Поняття істини і омани, фальші. Класична і неklasичні теорії істини. Критерії та провідні теорії істини: прагматична, когерентна, кореспондентна. Істина як процес, результат та передумова розвитку пізнавального процесу. Аналіз постмодерного заперечення істини. Об'єктивність істини та її критерії. Конкретність істини. Діалектика абсолютної і відносної істини. Критерій істини в філософії і кримінальному праві. Істина і метод. Істина і буття.

Пізнання в контексті соціально-практичної життєдіяльності. Проблема практики в історії філософії.

Поняття правової гносеології, її роль у вирішенні філософських та теоретико-правових проблем. Гносеологізація провідних філософських напрямків як основне джерело філософсько-правових концепцій сучасності. Особливості предметного поля правової гносеології: аналіз різних підходів. Сутність гносеологічного та епістемологічного аспекту філософсько-правових досліджень. Специфіка права як об'єкта теоретичного дослідження. Соціально-історичні аспекти пізнання права. Загальносоціальні та національні особливості пізнання права. Елементи гносеологічної структури права. Рівні гносеології права: загальноправовий, міжнародний, галузевий.

Парадигма як підґрунтя правової теорії. Парадигма – сукупність сталих загальнозначущих правил, теорій, методів, схем наукової діяльності, що передбачає єдність у тлумаченні юридичної теорії, в організації емпіричних досліджень та інтерпретації її результатів. Парадигма права у класичній філософії права. Класична європейська юриспруденція про ідею права, її філософське обґрунтування, об'єктивний характер, феноменологічну даність, про постійні та змінювані елементи права. Традиційна парадигма в радянському праві, її критика у вітчизняній та зарубіжній літературі. Перегляд філософсько-методологічної парадигми у сучасному праворозумінні.

Політико-правова доктрина як основа філософії права. Українська політико-правова доктрина як різновид європейської. Офіційна радянська політико-правова доктрина і наслідки її перегляду для національного вчення про праворозуміння, нормоутворення та нормозастосування.

Філософсько-методологічна рефлексія поняття істини в праві. Класичний та сучасний підходи. Істина в праві та правова істина. Проблема істини в галузі правотворчості. Основні аспекти істинності норми права. Необхідність відповідності юридичної норми правовій реальності як суцільній, так і належній, оптимальному шляху гармонізації суспільних відносин, особливостям даного історичного етапу розвитку суспільства, уявленням народу про свободу, рівність, відповідальність, справедливість. Дескриптивний та прескриптивний аспекти юридичної норми. Внутрішня та зовнішня істинність норми права. Встановлення істини як мета правозастосовчої діяльності.

Встановлення істини як мета правозастосовчої діяльності. Оптимізація пізнання істини у справі як мета кримінально-процесуального права.

Гносеологічний аспект основних принципів кримінального процесу – всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, неупередженості слідства, суду, суворого дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, принципу рівності та змагальності сторін, гласності діяльності суду, презумпції невинуватості тощо.

Розслідування злочину як різновид пізнавального процесу (переважно на епістемологічному рівні). Необхідність точного з'ясування обставин справи. Доказовий характер пізнання в ході розслідування. Криміналістична, слідча версія та наукова гіпотеза. Особливості пізнання під час розслідування злочину порівняно з науковим пізнанням.

Кваліфікація злочину як встановлення істини. Судове доказування та встановлення істини в суді. Винесення вироку з точки зору досягнення істини.

Тема 5. Справедливість і законність та їх місце в системі правових цінностей.

Сутність та основні етапи розвитку філософської аксіології, її зв'язок з правовою аксіологією. Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Основний критерій цінності. Суб'єктивна сторона і об'єктивний характер цінності.

Процес соціалізації особистості та проблема формування ціннісних орієнтацій. Вищі духовні цінності: істина, краса, добро, чесність, справедливість, вірність, відповідальність, мудрість, правда, святе, свобода. Способи пізнання цінностей: емоційний та інтелектуальний. Поняття про духовну досконалість. Потреба в ідеалі. Ідеал і утопія.

Правова аксіологія: історія виникнення, основні поняття та принципи. Основні типи сучасних аксіологічних концепцій, їхній вплив на розуміння природи права: 1) аксіологічний онтологізм і трансценденталізм; 2) аксіологічний плюралізм і релятивізм; 3) напрямок "помірного релятивізму цінностей". Право як утвердження цінностей в життя суспільства.

Людина – головна цінність суспільства. Загальнолюдські цінності як цілі права. Життя, гідність, власність, свобода, рівність, справедливість як загальнолюдські та правові цінності. Система цінностей та їх відображення у праві.

Людське життя як цінність. Діалектика життя окремої людини та існування суспільства загалом.

Потреба людини у гідному житті. Аксіологічний аспект гідності. Прагнення людини до захисту власної гідності як прояв її духовної природи.

Власність як похідна прагнення до життя. Прагнення людини до власності як прояв її тілесної природи. Основні форми власності. Власність і право власності, приватна власність і право приватної власності як категорії аксіології права.

Свобода як цінність, що впливає з гідності. Основні концепції свободи та їх соціальне підґрунтя. Натурфілософська і анархічна трактовка свободи. Свобода як можливість вибору. Свобода як пізнана необхідність. Свобода і відповідальність, діалектичні зв'язки між ними. Правові методи утвердження свободи і відповідальності у житті суспільства.

Справедливість і рівність як категорії правової аксіології. Структура справедливості. Історія та сучасні концепції справедливості. Антиномії справедливості й антиномії права. Норма права і проблема належно-ідеального. Процедура оцінювання права. Належне і норма права в неокантіанстві та нормативізмі. Загальне благо як моральна і правова цінність. Ціннісні орієнтації особистості як найважливіші елементи її внутрішньої структури. Правовий ідеал.

Поняття про інструментальну (службову) цінність права. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві.

Класифікація цінностей у політико-правовій галузі. Індивідуалістсько-конкуренційні, групово-кооперативні, колективістські та корпоративні цінності.

Тема 6. Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права.

Філософська антропологія як підґрунтя наук про людину. Людина як предмет філософського аналізу. Особливості філософського осмислення проблем людини.

Сутність людини як філософська проблема. Багатомірність сутнісної природи людини: її біологічні, соціальні і духовні компоненти. Уявлення про сутність людини на різних етапах розвитку філософії. Етичний персоналізм І.Франка. Вчення В.Вернадського про ноосферу. Екзистенція особи, час, свобода: В.Шинкарук.

Сучасна філософська антропологія людини (М.Шеллер, Г.Плеснер, А.Гелен та ін.). ейяр де Шарден. Хв. Вовк про антропологічні особливості українців. Соціологічні теорії: К.Маркс і М.Вебер. Психологічні теорії. Фрейдистська концепція. Теорія архетипів К.Юнга. Архетипи української культури: Дім – Поле – Храм (за С.Б.Кримським). Гуманістична антропологія: В.Франкл.

Обмеженість науки у вивченні людини. Проблема сутності людини і її існування. Раціональний і нераціональні погляди на сутність людини в історії філософії. Класична, неklasична (модерна) і постмодерна філософія про сутність і існування людини. Іманентність і трансцендентність людини. Буття в собі і буття у світі (Х. Ортега-і-Гассет). Гармонія та дисгармонія людського існування. Людина як єдність біологічного й соціального.

Соціальне у бутті людини. Буття соціального, його якісна відмінність від буття природного. Роль мови у процесі антропосоціогенезу, у формуванні свідомості та освоєнні світу. Виникнення та розвиток моральності як фактора антропосоціогенезу.

Філософський зміст понять «особистість», «індивід», «індивідуальність», їх співвідношення з поняттям «людина». Поняття особи й особистості. Персоналізація суспільного простору.

Свобода й відповідальність. «Свобода-від» і «свобода-для» (Е.Фромм). Культура індивідуалізму і «культ особистості» як суспільне явище, його суб'єктивні й об'єктивні основи. Проблема особистої унікальності. Творчість і креативність як способи самореалізації особистості.

Вплив філософської антропології на розвиток правової думки. Основні поняття і принципи антропології. Проблематика правової антропології, її місце

в системі філософії права. Специфіка правової антропології у порівнянні з філософською антропологією. Конституруючі (основні) питання правової антропології. Антиномія: «образ людини» та «образ права».

Поняття особистості. Філософія про відносини між особистістю і суспільством. Природа людини і право. Антропологічні основи права. Концепція множинності сутності людини та її наслідки. Поглинання, відчуження особистості від суспільства. Людиномірність права. Гуманізм як принцип права. Право і воля людини як її влада над собою, своїми почуттєвими потягами та бажаннями. Структура особистості. Правовий суб'єкт.

Теорія природного права як підґрунтя філософсько-правового розуміння прав людини. Поняття, сутність та структура прав людини. Права людини як нормативна форма взаємодії індивіда, суспільства і держави. Права і свободи людини і громадянина як досягнення розвитку людства. Інститут прав людини та його генеза в культурі. Три покоління прав: невідчужувані права людини, соціально-групові, державно-національні. Права людини як моральні критерії правопорядку. Статус прав людини як критерію легітимації правових інститутів. Права людини як засіб об'єктивації простору особистої автономії. Зміст «природних», «священних», «невідчужуваних» прав людини. Філософсько-правове обґрунтування цінності прав людини.

Конституційне визнання особистості та людського життя як мета державної політики. Право як засіб досягнення рівності та справедливості. Свобода і юридична відповідальність: суспільний та індивідуальний виміри. Гуманізм і проблема покарання. Юридичний механізм забезпечення прав людини (Конституція, нормативні акти, юрисдикційні органи).

Тема 7. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації.

Право і влада. Взаємозв'язок і суперечність між державою і громадянським суспільством, між владою і правом. Форми організації державної влади. Тоталітаризм як антиправова та антидержавна форма організації державної влади, як радикальне заперечення прав і свобод особи, незалежності і самостійності громадянського суспільства. Теорія "громадянського суспільства". Співвідношення громадянського суспільства та правової держави. Філософсько-правове осмислення сучасного правового стану суспільства.

Дослідження діалектики влади, права і закону. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі. Розподіл влад чи розподіл функцій по управлінню державою. Легальність та легітимність влади, їх співвідношення. Юридичні, економічні, соціальні гарантії проти зловживання владою. Влада та право у цивілізації майбутнього.

Філософсько-правові проблеми правотворчості та правозастосування взагалі та в перехідному, посттоталітарному суспільстві зокрема. Політизація і ідеологізація права як перешкода ефективності правотворчості. Правовий нігілізм, деформації правосвідомості, рівень розвитку громадянського суспільства як відображення стану правотворчості. Філософські проблеми правосуддя.

Синтетичні проблеми філософії права. Філософсько-правові проблеми в контексті глобалізації та євроінтеграції. Право як засіб трансформації влади. Ідея правої держави і реальність. Громадянське суспільство як необхідна передумова та суб'єкт творення правової держави. Правова реальність України в контексті європейської інтеграції: необхідність зміни фундаментальних засад. Правова реформа в контексті новітніх українських реалій. Гуманізація українського правового мислення.

Філософія покарання: право покарання і право на покарання. Взаємообумовленість злочину і покарання. Гносеологічна природа інтерпретації покарання в різних концепціях права. Покарання як правова форма реалізації справедливості: національно-історична специфіка. Гуманізм права та його втілення в практичній діяльності працівників правової системи. Моральність і законність в застосуванні покарання.

Філософсько-методологічні проблеми правничої діяльності, співвідношення моральних, правових та естетичних її основ. Моральний зміст діяльності правоохоронних органів як необхідний та універсальний засіб у вирішенні конфліктних ситуацій в службовій діяльності, забезпеченні творчої активності у виконанні свого професійного обов'язку. Сутність і соціальна природа морально-професійних конфліктів, їх об'єктивна обумовленість та механізми профілактики у виховній практиці і правоохоронній діяльності.

Роль світоглядних і моральних факторів у конфліктних та екстремальних ситуаціях в професійній діяльності правника. Проблема морального вибору як вирішення конфлікту між метою та засобами діяльності.

Морально-правова регламентація діяльності правоохоронних органів і моральний вибір. Конфлікт обов'язку та совісті у моральному виборі правника.

Філософський аналіз правової культури правника, працівника поліції, прокуратури, суду. Методологічні основи справедливості та законності в кримінальному, адміністративному та процесуальному праві, адміністративно-правовій діяльності. Філософсько-правове знання як засіб формування сучасного гуманістичного юридичного мислення.

Консультативна допомога
кафедри історії та філософії

Онлайн: електронна пошта:
kidp@ukr.net
Пн–Пт з 9:00 до 16:00